

Karşılaşma, Kaynaşma ve Kolektif Özne: Louis Althusser'in Mayıs 1968 Okumasını Yeniden Düşünmek

Encounter, Fusion, and the Collective Subject: Rethinking Louis Althusser's Reading of May 1968

ÖZET

Bu makale, Louis Althusser'in Mayıs 1968'i "tarihsel bir karşılaşma, fakat kaynaşma değil" biçiminde tanımlamasını kolektif öznenin kuruluşu sorunu üzerinden yeniden değerlendirmektedir. Çalışma, problem odaklı kavramsal metin çözümlemesine dayanmakta; Althusser'in 1969 tarihli mektubunu, Jean-Paul Sartre'in kaynaşmış grup kuramını, Jacques Rancière'in bilgi hiyerarşisi eleştirisini ve geç Althusser'in karşılaşma materyalizmini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Temel soru, işçi grevleri ile öğrenci ve genç aydın eylemlerinin kalıcı bir ortak siyasal özne üretememesinin Mayıs'ta kolektif öznenin hiç oluşmadığını mı, yoksa özneleşmenin farklı yoğunluk ve sürelerini mi gösterdiğidir. Bulgular, Althusser'in olayın tek bir kurucu iradeye indirgenmesini reddederek karşılaşmanın olumsal karakterini doğru saptadığını; buna karşılık işçi sınıfının "son kertede" belirleyiciliğini önceden güvence altına almasının tarafların karşılıklı dönüşümünü ve yeni siyasal söz biçimlerini yeterince görmesini engellediğini ortaya koymaktadır. Makale bu sınırı aşmak için "tutunan karşılaşma" kavramını önermektedir. Kavram, kolektif özneyi karşılaşmadan önce var olan bir öz değil; ortak pratiklerin tekrarı, taleplerin çevrilebilirliği, tarafların karşılıklı dönüşümü ve örgütsel süre yoluyla oluşan ilişkisel bir kapasite olarak tanımlar. Mayıs 1968 bu göstergelerin tümünü ulusal ölçekte kalıcı biçimde karşılamamış; ancak yürüyüşlerde, işgallerde ve eylem komitelerinde gerçek fakat tamamlanmamış kolektif özneleşme biçimleri üretmiştir. Sonuç olarak karşılaşma ile kaynaşma arasındaki mesafe, başarısızlık-başarı ikiliğiyle değil, özneleşmenin ölçeği, yoğunluğu ve süresiyle değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, olayın tarihsel özgüllüğünü korurken kavramsal genelleme olanağını da güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Louis Althusser, Mayıs 1968, Kolektif Özne, Kaynaşma.

ABSTRACT

This article reconsiders Louis Althusser's definition of May 1968 as "a historical encounter, and not a *fusion*" through the problem of the constitution of a collective subject. It uses problem-oriented conceptual textual analysis to compare Althusser's 1969 letter, Jean-Paul Sartre's theory of the group-in-fusion, Jacques Rancière's critique of hierarchies of knowledge, and the later Althusser's materialism of the encounter. The central question is whether the failure of workers' strikes and the actions of students and young intellectual workers to produce a durable common political subject proves that no collective subject emerged in May, or instead reveals different intensities and durations of subjectivation. The analysis shows that Althusser correctly identifies the aleatory character of the event by refusing to reduce it to a single constituting will. Yet his prior guarantee of the working class's determination "in the last instance" restricts his ability to examine the participants' mutual transformation and the emergence of new forms of political speech. To overcome this limit, the article proposes the concept of the "encounter that takes hold." The concept defines the collective subject not as an essence preceding the encounter, but as a relational capacity produced through the repetition of common practices, the translatability of demands, mutual transformation, and organizational duration. May 1968 did not permanently satisfy all these indicators at the national level; nevertheless, marches, occupations, and action committees generated real but incomplete forms of collective subjectivation. The distance between encounter and *fusion* should therefore be assessed through the scale, intensity, and duration of subjectivation rather than a binary opposition between success and failure.

Keywords: Louis Althusser, May 1968, Collective Subject, Fusion.

GİRİŞ

Mayıs 1968'in siyasal anlamı, olayın hemen ardından başlayan ve hiçbir zaman bütünüyle kapanmayan bir adlandırma mücadelesi içinde şekillenmiştir. Bir yoruma göre Mayıs, üniversite gençliğinin otoriteye, gündelik hayatın katılığına ve kültürel muhafazakârlığa karşı başkaldırısıdır. Başka bir yorum onu modern Fransa tarihinin en büyük işçi grevinin yarattığı devrimci kriz olarak görür. Birinci anlatı işçileri sahneden silme; ikincisi ise öğrencilerin, kadınların, genç emekçilerin, göçmenlerin, sanatçıların ve yeni siyasal ifade biçimlerinin açtığı alanı tali sayma riski taşır. Kristin Ross'un gösterdiği gibi Mayıs'ın sonradan yalnızca kuşaksal ve kültürel bir özgürleşme anlatısına dönüştürülmesi, işçi mücadelelerini, anti-emperyalizmi ve eşitlik talebini olayın hafızasından uzaklaştırmıştır (Ross, 2002). Fakat bu haklı düzeltme, bütün siyasal yeniliği önceden tanımlanmış tek bir sınıfsal özneye geri vermek anlamına da gelmemelidir.

Gülçin Sağır¹

How to Cite This Article

Sağır, G. (2026). Karşılaşma, Kaynaşma ve Kolektif Özne: Louis Althusser'in Mayıs 1968 Okumasını Yeniden Düşünmek. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 12(5), 538-547. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23089526>

Arrival: 21 August 2026

Published: 30 September 2026

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0001-6933-4293.

Louis Althusser'in 15 Mart 1969'da Maria Antonietta Macciocchi'ye yazdığı mektup tam bu gerilimin merkezinde yer alır. Althusser, Mayıs'ta iki farklı eylem dizisinin nesnel olarak karşılaştığını ileri sürer: Bir tarafta milyonlarca işçi ve ücretlinin ekonomik ve siyasal sınıf mücadelesi, diğer tarafta üniversite ve lise öğrencileriyle genç kafa emekçilerinin devlet baskısıyla alevlenen başkaldırısı vardır. Ona göre gerçekleşen şey “tarihsel bir karşılaşma”dır; fakat karşılaşma kısa sürmüş, kuvvetlerin “kaynaşması”na dönüşmemiştir (Althusser, 1975: 39–49). Bu ayırım, Mayıs'ın neden iktidar sorununu ortak bir strateji hâline getiremediğini anlamak bakımından güçlüdür. Aynı zamanda Althusser'in siyasal düşüncesindeki temel bir açmazı açığa çıkarır: Tarihi öznesiz bir süreç olarak düşünmek isteyen bir teori, belirli bir konjonktürde kolektif siyasal eylemi nasıl açıklayacaktır?

Mektubun Macciocchi'nin parti içinden yazışmalarını bir araya getiren kitapta yer alması, metnin soyut bir olay yorumundan çok komünist örgütlerin stratejik krizine verilmiş bir yanıt olduğunu gösterir (Macciocchi, 1973). Althusser'in partiyle bağını sürdürürken yeni mücadele biçimlerini anlamaya çalışması, düşüncesinin teori ile siyasal sadakat arasında yaptığı uzun dolambaçtan ayrı değildir (Elliott, 2006). Mayıs sonrasında Fransız teorisinde yaşanan kopuşların önemli bir bölümü de olayın “başarısızlığı”nın nasıl adlandırılacağı ve kimin siyasal özne sayılacağı sorusu çevresinde şekillenmiştir (Starr, 1995).

Bu soru yalnızca Althusser'in Mayıs karşısındaki kişisel tutumunu değerlendirmekle cevaplanamaz. Onun olaylar sırasında hastanede bulunması, kamusal sessizliği, Fransız Komünist Partisi'nden (FKP) kopmaması ve öğrencilerine karşı mesafeli dili önemlidir; fakat teorik sorun bunlardan daha geniştir. Karşılaşma ve kaynaşma, bir tarihsel olayın içinde dağınık toplumsal kesimlerin nasıl “biz” hâline gelebildiğini; ortak eylemin ne zaman geçici bir yan yanallığı aşip kolektif kapasite ürettiğini; örgütlenmenin bu süreçte kurucu mu yoksa sonradan eklenen bir araç mı olduğunu sormayı gerektirir. Dolayısıyla sorun, “Mayıs'ta devrim oldu mu?” ikiliğine indirgenemez. Asıl mesele, kolektif öznenin hangi ilişkiler içinde ortaya çıktığı, hangi noktalarda eksik kaldığı ve nasıl dağıldığıdır.

Bu makalenin temel sorusu şudur: İşçi eylemleri ile öğrenci ve genç aydın eylemlerinin karşılaşması ortak ve kalıcı bir siyasal özne üretmediyse, bu sonuç Mayıs 1968'de kolektif öznenin hiç oluşmadığını mı gösterir, yoksa özneleşmenin farklı yoğunluklarını ve sürelerini mi görürüz kılar? Makale, Althusser'in teşhisini bütünüyle reddetmek yerine içsel sınırına taşımaktadır. Althusser, olayı tek bir kurucu bilincin veya kendisini tarihin merkezine yerleştiren öğrenci öncünün eseri saymayarak önemli bir materyalist uyarıda bulunur. Bununla birlikte işçi sınıfının belirleyici konumunu teorik olarak önceden güvence altına aldığı anda, karşılaşmanın tarafların kimliğini ve eyleme kapasitesini nasıl değiştirdiğini yeterince göremez. “Kaynaşma olmadı” hükmü böylece açıklanması gereken sonucu, yer yer başlangıç varsayımına dönüştürür.

Makalenin özgün önerisi “tutunan karşılaşma” kavramıdır. Kavram, Althusser'in geç dönem karşılaşma materyalizminde kullandığı *prise* —tutma, tutunma, kıvam alma— düşüncesinden hareket eder (Althusser, 2006: 191–194). Buna göre kolektif özne, karşılaşmadan önce hazır bulunan bir töz veya bir irade merkezi değildir. Ayrı mücadelelerin karşılaşması belirli bir süre kazandığında; talepler birbirine çevrilebildiğinde; taraflar yalnızca yan yana gelmeyip birbirlerinin eylem repertuarını değiştirdiğinde; ortak bir siyasal söz ve maddi örgütlenme oluştuğunda ortaya çıkan ilişkisel etkidir. Özne karşılaşmayı başlatan ilk neden değil, tutunan karşılaşmanın geriye dönük olarak kurduğu kapasitedir.

Bu savı geliştirmek için çalışma dört metinsel ve tarihsel hattı birlikte okumaktadır. Birincisi, Althusser'in 1969 tarihli mektubundaki olgu–tez–hipotez düzenidir. İkincisi, Mayıs'ın eşzamanlılaşma ve “sektörsüzleşme” dinamiklerini öne çıkaran tarih yazımıdır (Gobille, 2008: 319–349). Üçüncüsü, Jean-Paul Sartre'ın *Diyalektik Aklın Eleştirisi*'nde geliştirdiği “kaynaşmış grup” kuramıdır. Dördüncüsü ise Rancière'in Althusserci teoride bilgi, sınıf ve siyasal söz arasındaki hiyerarşiye yönelttiği eleştiridir. Bu dört hat, karşılaşma ile kaynaşmayı özdeşleştirmeden kolektif öznenin hem olumsal hem örgütlü karakterini düşünmeye imkân verir.

YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma Deseni, İnceleme Birimleri ve Analiz Süreci

Bu araştırma, tarihsel bir olayı eksiksiz biçimde yeniden kurmayı amaçlayan arşiv çalışması değil, belirli bir kuramsal sorunu açıklığa kavuşturan problem odaklı kavramsal metin çözümlemesidir. İnceleme birimleri dört kaynak kümesinden oluşmaktadır: Althusser'in Mayıs 1968'e ilişkin 15 Mart 1969 tarihli mektubu; Sartre'ın seri, kaynaşmış grup ve örgüt kavramlarını geliştirdiği *Diyalektik Aklın Eleştirisi*; Rancière'in Althusserci bilgi ve sınıf hiyerarşisine yönelttiği eleştiri; Althusser'in geç dönem karşılaşma materyalizmi. Tarihsel bağlam, Mayıs 1968'in öğrenci–işçi ilişkisini ve olayın sonraki hafızasını inceleyen seçilmiş tarihsel çalışmalarla sınırlanmaktadır.

Kaynak seçimi amaçlıdır. Althusser'in mektubu araştırma problemini doğrudan kurduğu, Sartre'ın eseri kaynaşmanın toplumsal ontolojisini ayrıntılandığı, Rancière'in çalışması teorik söz ile eyleyenlerin pratik bilgisi arasındaki hiyerarşiyi sorguladığı ve geç Althusser metni karşılaşmanın süre kazanmasını düşünmeye imkân verdiği için temel

corpus'a alınmıştır. Ross, Gobbille, Seidman, Grégoire ve Perlman ile Okuyama ise teorik savların tarihsel olayla uyuşup uyuşmadığını kontrol etmek amacıyla kullanılmıştır.

Çözümleme üç aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada her metinde karşılaşmanın tarafları, nedensellik anlayışı, özne tasarımı ve örgütlenmenin işlevi belirlenmiştir. İkinci aşamada Althusser'in *fusion* kullanımı ile Sartre'ın *groupe en fusion* kavramı özdeşleştirilmeden karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamada kavramsal sonuçlar Mayıs 1968'in farklı ölçeklerine uygulanmış; ulusal strateji, yerel eylem komiteleri ve olayın daha uzun vadeli etkileri birbirinden ayrılmıştır. Böylece "kaynaşma oldu/olmadı" ikili hükmü yerine, kolektif özneleşmenin hangi koşullarda ve ne ölçüde süre kazandığı araştırılmıştır.

Kavramsal Ayrımlar: Öznesiz Süreçten Kolektif Özneye

Karşılaştırmamızın ilk kavramsal sorunu, "kaynaşma" sözcüğünün iki düşünürde farklı işlevlere sahip olmasıdır. Althusser'in mektubunda *fusion*, işçi hareketiyle öğrenci ve genç aydın eylemlerinin uzun süreli ortak bir kuvvete dönüşmesini anlatan, fakat sistematik olarak geliştirilmemiş siyasal bir ölçüttür. Sartre'ın *groupe en fusion* kavramı ise serileşmiş bireylerin ortak bir tehlike ve müşterek praksis içinde grup hâline gelişini açıklayan ayrıntılı bir toplumsal ontolojinin parçasıdır (Sartre, 2004: 351–363). Dolayısıyla çalışma iki kullanımı özdeş saymamakta; aralarındaki farkı kolektif özne sorununu keskinleştiren bir karşılaştırma olarak ele almaktadır.

Althusserci teoride özne sorunu özel bir güçlük taşır. Althusser, hümanist tarih felsefelerinin tarihi insanın özünün dışavurumu veya bilinçli bir öznenin gerçekleştirdiği proje olarak kurmasına karşı çıkar. "Kitleler tarih yapar" önermesini bile, tarihin merkezinde kendine şeffaf bir özne bulunduğu biçiminde okumaz. Üretim ilişkileri, ideolojik aygıtlar, sınıf mücadeleleri ve farklı pratikler, sonuçları hiçbir aktör tarafından bütünüyle denetlenemeyen karmaşık bir nedensellik içinde işler. Alain Badiou'nun "öznesiz öznel olan" formülü, Althusser'in bu özgül konumunu anlatır: Siyasal süreçlerde konum alma, karar ve müdahale vardır; ancak bunları taşıyan özne, sürecin aşkın kökeni değildir (Badiou, 2015: 61–68).

Ne var ki kolektif eylem, yalnızca öznenin teorik eleştirisiyle açıklanamaz. İnsanların aynı mekânda toplanması, grev yapması, barikat kurması, fabrika veya üniversite işgal etmesi, birbirlerinin sloganlarını benimsemesi ve ortak risk alması gerçek bir öznel kapasite üretir. Bu kapasiteyi "yanlış bilinç" veya yapının taşıyıcılığına indirgemek, olayın yeni olan yanını görünmez kılar. Tersine, kolektif özneyi bütün farklılıkları eriten organik bir birlik gibi düşünmek de iktidar ilişkilerini, iç çatışmaları ve dağılma ihtimalini gizler. Kavramsal görev, bu iki indirgemenin kaçınılmazdır: Ne kendinden önce var olan kurucu bir Öz-ne ne de yalnızca yapıların edilgin etkileri.

Bu makalede "kolektif özne", üyelerinin aynı kimliğe sahip olması anlamına gelmez. Kavram, farklı konumların belirli bir konjonktürde ortak bir eyleme kapasitesi üretmesini ifade eder. Böyle bir öznenin dört özelliği vardır. Birincisi ilişkisel olmasıdır: Taraflar birbirlerinden bağımsız kimliklerini basitçe toplamaz, karşılaşma içinde dönüşürler. İkincisi pratiktir: Birlik, yalnızca ortak fikirden değil, grev, işgal, yürüyüş, toplantı, bildiri ve savunma gibi müşterek edimlerden doğar. Üçüncüsü zamansaldır: Kolektif özne bir kez kurulup sonsuza kadar sürmez; yoğunlaşabilir, kurumlaşabilir veya çözülebilir. Dördüncüsü çatışmalıdır: Ortaklık, farklı taleplerin tamamen uzlaşması değil, birlikte eylemeye yetecek bir çevrilebilirlik kazanmasıdır.

Analitik Ölçütler ve Sınırlılıklar

Bu kavramsallaştırma Mayıs 1968'i başarı-başarısızlık ikiliğinin dışında değerlendirmeyi sağlar. Bir hareket devlet iktidarını ele geçirmemiş olsa da yeni siyasal öznellikler, diller ve örgütlenmeler üretebilir; tersinden, milyonları bir araya getiren bir seferberlik kalıcı ortak irade oluşturmaz. Bu nedenle katılımcı sayısı veya olayın büyüklüğü tek başına yeterli değildir. İnceleme, karşılaşmanın tarafları dönüştürüp dönüştürmediğine, yeni ilişkilerin ne ölçüde sürdüğüne ve hangi maddi biçimlere yerleştiğine odaklanmaktadır.

Analizin dört yorumlayıcı göstergesi vardır: ortak pratiklerin tek seferlik eşzamanlılığı aşarak tekrarlanması; farklı taleplerin ortak bir iktidar problemine çevrilebilir hâle gelmesi; tarafların birbirlerinin kimlik ve stratejilerini değiştirmesi; karar, hafıza, iletişim ve kaynak üretimini taşıyan örgütsel biçimlerin oluşması. Bunlar nicel değişkenler değil, metinler ve tarihsel örnekler arasında sistematik karşılaştırma sağlayan yorumlayıcı göstergelerdir.

Çalışmanın üç sınırlılığı bulunmaktadır. Birincisi, Fransız Mayıs'ını bütün aktörleriyle temsil etmemekte; işçi-öğrenci karşılaşmasına ve seçilmiş kuramsal metinlere odaklanmaktadır. İkincisi, Grégoire ve Perlman'ın eylem komitesi anlatısı katılımcı bir tanıklıktır; yerel deneyimlerin yaygınlığını tek başına kanıtlamaz. Üçüncüsü, geç Althusser'in karşılaşma materyalizmini 1969 mektubuna uygulamak tarihsel özdeşlik iddiası değil, iki dönem arasındaki kavramsal gerilimi açığa çıkaran geriye dönük ve sezgisel bir okumadır.

MAYIS 1968’İ BİR KONJONKTÜR OLARAK OKUMAK

Mayıs 1968 ne yalnızca üniversiteden fabrikaya doğrusal biçimde yayılan bir kıvılcım ne de yapısal çelişkilerin önceden belirlenmiş patlamasıdır. Nanterre’deki çatışmalar, Sorbonne’un kapatılması, polis şiddeti, barikatlar, 13 Mayıs gösterisi, fabrika işgalleri ve genel grev birbirini etkileyen fakat aynı kökene indirgenemeyen diziler oluşturmıştır. Üniversite sisteminin hiyerarşik yapısı, genç nüfusun büyümesi, çalışma rejimindeki disiplin, ücret ve iş güvencesi sorunları, Cezayir savaşının hafızası, Vietnam savaşı karşıtlığı, anti-emperyalist hareketler ve Gaullist devlet biçimi aynı anda etkili olmuş; ancak bunların hiçbirisi tek başına olayın biçimini önceden belirlememiştir.

Bu heterojenliği korumak, Mayıs’ı sonradan üretilmiş birleşik bir devrim imgesine dönüştürmemek açısından da önemlidir. Öğrencilerin kültürel ve siyasal radikalizmi ile fabrikalardaki işçilerin beklentileri her noktada örtüşmemiş; işgal sözcüğü bile üniversite ve fabrika ortamlarında farklı pratik anlamlar kazanmıştır (Seidman, 2004). Farklılık, ortak eylemin gerçekliğini geçersiz kılmaz; ortaklığın kendiliğinden ve eksiksiz olmadığını gösterir.

Boris Gobille’in “kısa zamanın sosyo-tarihi” yaklaşımı, Mayıs’ın bilmecesini öğrenci ve işçi seferberliklerinin eşzamanlılaşması ve yerleşik sektör sınırlarının geçici olarak çözülmesi üzerinden kurar. Kriz anında üniversite, fabrika, kültür alanı ve sokak arasındaki ayrımlar geçirgenleşmiş; daha önce ayrı işleyen çatışmalar aynı ulusal siyasal zamana girmiştir. Gobille bu sonucu gerçekleşmiş fakat zorunlu olmayan, farklı ölçeklerdeki ilişkilerin ürünü olarak tanımlar (Gobille, 2008: 319–349). Mayıs literatüründeki grevci sayısı ve olayın toplumsal bileşimine ilişkin farklı hesaplar da tekil ve homojen bir aktör varsayımından kaçınmayı gerektirir (Mann, 2011: 203–214). Bu yaklaşım, Althusser’in “karşılaşma” sözcüğüne tarihsel içerik verir: Karşılaşanlar boşlukta duran iki saf özne değil, kendi geçmişleri, örgütleri ve eşitsizlikleri bulunan mücadele dizileridir.

13 Mayıs 1968 gösterisi bu açıdan simgesel bir düğümdür. Sendikalar, işçiler, öğrenciler, öğretmenler ve farklı siyasal örgütler aynı yürüyüşte buluşmuş; “On yıl yeter” sloganı De Gaulle yönetimine karşı geniş bir olumsuz birlik sağlamıştır. Ardından grev ve işgallerin yayılması, devletin gündelik işleyişini ciddi biçimde sarsmıştır. Fakat aynı sahne, ortaklığın sınırlarını da taşımıştır. İşçilerin ücret, çalışma süresi, sendikal haklar ve iş güvencesi talepleri ile öğrencilerin üniversite, otorite, emperyalizm, gündelik hayat ve devrim hakkındaki sözleri aynı değildi. Sorun, taleplerin farklı olması değildir; farklılığın ortak bir siyasal hedefe ve karar yapısına çevrilememesidir.

FKP ve Genel Emek Konfederasyonu’nun (CGT) tutumu bu sınırın oluşmasında belirleyici olmuştur. Parti, öğrenci radikalizmine uzun süre kuşkuyla yaklaşmış; işçi hareketinin örgütsel denetimini korumaya ve mücadeleyi ücret–hak kazanımlarıyla sınırlandırmaya yönelmiştir. Buna karşılık öğrenci çevrelerinin bir bölümü de işçilere dışarıdan bilinç taşıyan yeni öncü gibi davranmış, fabrikaların kendi örgütlenme deneyimini yeterince tanımamıştır. Parti ile öğrenci örgütleri arasındaki rekabet, yalnızca yanlış lider kararlarının sonucu değildir; temsil, sınıf, kuşak ve siyasal meşruiyet hakkındaki farklı anlayışların maddi ifadesidir (Okuyama, 2014).

Bununla birlikte karşılaşmayı yalnızca merkezî örgütlerin başarısızlığı üzerinden okumak da yetersizdir. Fabrika kapılarında, eylem komitelerinde, üniversite işgallerinde ve mahalle dayanışmalarında işçilerle öğrenciler arasında yerel ve geçici işbirlikleri kurulmuştur. Roger Grégoire ile Fredy Perlman’ın işçi–öğrenci eylem komitelerine ilişkin tanıklığı, eşit söz hakkına dayalı ve sabit bir hiyerarşiye sahip olmayan deneyimlerin varlığını gösterir (Grégoire & Perlman, 1969). Bu örnekler ülke çapında birleşmiş bir strateji yaratmamıştır; fakat “hiç kaynaşma olmadı” hükmünü derecelendirmeyi gerekli kılar. Ulusal düzeyde kurulamayan birlik, yerel düzeyde kısa süreli ve etkili biçimler kazanmış olabilir.

Mayıs’ın konjonktürel niteliği burada görünür olur. Olay, birbirinden bağımsız güçlerin basit toplamı değildir; karşılaşma, her birinin yapabileceklerini geçici olarak değiştirmiştir. Öğrenci barikatlarına yönelen polis şiddeti işçi seferberliğinin meşruiyet alanını genişletmiş; genel grev, üniversite işgallerinin sürmesini ve kamusal anlam kazanmasını sağlamış; fabrika işgalleri, “öğrenci isyanı”nı ulusal bir yönetim krizine dönüştürmüştür. Her taraf diğerinin koşulu hâline gelmiş, fakat bu karşılıklı koşulluluk ortak bir komuta veya program üretmemiştir. Mayıs’ın özgüllüğü tam olarak bu yarım kalmış karşılıklı dönüşümdedir.

ALTHUSSER’İN MEKTUBU: İKİ OLGU, BİR TEZ VE BİR HİPOTEZ

Althusser mektubuna önemli bir ihtiyat kaydıyla başlar. Olay hakkında yeterli “nesnel belgeye” sahip olmadığını, özellikle işçi sınıfı ve ücretliler arasında ne yaşandığına ilişkin bilgisinin sınırlı kaldığını söyler. Bu nedenle tam bir somut durum çözümlemesi sunmak yerine iki olgu, bir tez ve bir hipotez ileri sürecektir (Althusser, 1975: 39–40). Bu açıklama yalnızca biçimsel bir alçakgönüllülük değildir. Althusser, Mayıs’ı tamamlanmış anlamı bulunan bir olay saymaz; olayın bilgisinin de siyasal mücadele içinde üretileceğini kabul eder. Yine de mektubun ilerleyen bölümlerinde kurduğu sınıf hiyerarşisi, başlangıçtaki açıklığı önemli ölçüde daraltacaktır.

Birinci olgu, genel grevin “son kertede” belirleyici rolüdür. Althusser’e göre dokuz milyon işçi ve ücretlinin bir ay süren grevi, Mayıs’ın tarihsel olarak belirleyici unsurudur. Öğrenci, lise öğrencisi ve genç kafa emekçilerinin katılımı çok önemlidir; ancak ekonomik sınıf mücadelesine tabidir. Bu tespit, Mayıs’ı yalnızca Latin Mahallesi’ndeki barikatlara ve öğrenci liderlerine indirgeyen burjuva anlatısına karşı güçlü bir düzeltme içerir. Ross’un yıllar sonra ayrıntılı biçimde eleştireceği kültürelleştirilmiş Mayıs hafızasına karşı Althusser, daha 1969’da işçilerin tarihten silinmesi tehlikesini görmüştür (Ross, 2002).

Ancak birinci olgu, betimleyici olmaktan hızla normatif bir sınıflandırmaya geçer. İşçi sınıfı yalnızca sayısal ve örgütsel gücü nedeniyle değil, “nesnel olarak devrimci” tek sınıf olduğu için belirleyicidir. Öğrencilerin barikatları genel grevin kronolojik tetikleyicisi olabilir; fakat tarihsel belirlenim kronolojik öncelikle karıştırılmamalıdır. Althusser öğrencilerin kendilerini öncü sanmasını “küçük burjuva yanılısaması” sayar. Böylece olayın aktörlerinin ne hâle geldiğini incelemeyen önce, toplumsal kökenleri üzerinden ne olamayacaklarını belirler.

Mektubun tezi, Mayıs olaylarının iki eylem türünün nesnel karşılaşmasının sonucu olduğudur. İşçi ve ücretlilerin sınıf mücadelesi ile öğrenciler ve genç kafa emekçilerinin başkaldırısı 13 Mayıs’ta görünür biçimde karşılaşmış, fakat uzun karşılaşmaya ve kuvvetlerin kaynaşmasına dönüşmemiştir. Althusser’e göre uzun süren bir karşılaşma zorunlu olarak kaynaşma biçimini almalıdır. Mayıs’ta tarafların sloganları, deneyimleri, hedefleri ve örgütleri arasındaki mesafe aşılamadığı için bu gerçekleşmemiştir (Althusser, 1975: 42–45).

İkinci olgu, komünist partilerin öğrenciler ve genç aydınlarla siyasal temasını kaybetmesidir. Althusser burada FKP’ye yönelik açık bir eleştiri geliştirir. Partinin gençliğin başkaldırısını örgütleyememesi, onu “solculuk” veya “goşizm” biçimlerine terk etmiş; sınıf mücadelesinin farklı alanları arasındaki bağı zayıflatmıştır. Bu tespit, Althusser’in parti çizgisini basitçe tekrarlamadığını gösterir. Mektup aynı anda hem öğrencilerin öncülük iddiasını reddeder hem de partinin onlarla bağ kuramamasını stratejik bir başarısızlık sayar. Althusser’in ikilemi, FKP ile Maoocu öğrenciler arasında kişisel bir kararsızlıktan daha fazlasıdır: Kurulu işçi örgütlerinin sürekliliği ile yeni başkaldırı biçimlerinin yaratıcılığını aynı teori içinde düşünme güçlüğüdür.

Hipotez ise “öğrenci hareketi” adının gerçekte heterojen bir toplumsal bileşimi örttüğüdür. Üniversite ve lise öğrencilerinin yanında genç doktorlar, öğretmenler, teknisyenler, gazeteciler, sanatçılar ve araştırmacılar bulunmaktadır. Althusser bu farklılığı görür; ancak onu ağırlıklı olarak küçük burjuva ideolojisinin çeşitleri biçiminde sınıflandırır. Oysa tam da bu heterojenlik, ileri kapitalist toplumlarda emek, eğitim ve kültürel üretim arasındaki sınırların değişmekte olduğunu gösterebilirdi. Mektubun keskinliği ve sınırı aynı noktadadır: Althusser “öğrenci” adının yetersizliğini fark eder, fakat bu yetersizliğin yeni bir kolektif özne ihtimalini nasıl açtığını araştırmaz.

KARŞILAŞMA OLDU, KAYNAŞMA OLMADI: TEŞHİSİN GÜCÜ VE SINIRI

Althusser’in karşılaşma–kaynaşma ayrımı üç nedenle analitik olarak güçlüdür. Birincisi, eşzamanlılığı birlikte karıştırmaz. Aynı yürüyüşte bulunmak, aynı düşmana karşı çıkmak veya aynı tarihsel krizi paylaşmak, kendi başına ortak bir siyasal özne kurmaz. Ortaklığın talep, karar, strateji ve örgütlenme düzeylerinde üretilmesi gerekir. Bu uyarı, kalabalığın görünürlüğünü siyasal kapasiteyle özdeşleştiren romantik hareket anlatılarına karşı geçerliliğini korur.

İkincisi, karşılaşmanın olumsuzluğunu vurgular. İşçi grevleriyle öğrenci başkaldırısının bir araya gelmesi tarihsel bir yasaya göre zorunlu değildir. Nitekim iki mücadele dizisinin farklı nedenleri, hafızaları ve örgütsel ritimleri vardır. Karşılaşma gerçekleşmeyebilir, kısa sürebilir veya beklenmeyen bir yönde gelişebilir. Bu görüş, Gobille’in seferberliklerin eşzamanlılaşmasını “gerçekleşmiş fakat zorunlu olmayan” bir süreç olarak ele alan konjonktürel tarih yazımıyla uyumludur (Gobille, 2008: 319–349).

Üçüncüsü, kaynaşmayı duygusal coşkuya değil süre sorununa bağlar. Althusser için kısa karşılaşma, güçlerin birbirine değip ayrılmasıdır; uzun karşılaşma ise yeni ve ortak bir biçim kazanmalıdır. Böylece örgütlenme, olayın enerjisini sonradan disipline eden dışsal bir ek değil, karşılaşmanın devam edebilmesinin koşulu hâline gelir. Mayıs’ta sorun yalnızca iktidarın ele geçirilememesi değil, işçi ve öğrenci eylemlerinin birbirini kalıcı olarak dönüştürecek maddi bağlar kuramamasıdır.

Bununla birlikte aynı ayrım üç sınır taşır. İlk sınır, “son kertede belirleyicilik” ilkesinin somut çözümlemenin sonucu olmaktan çok öncülü hâline gelmesidir. Genel grevin maddi ağırlığı tartışmasızdır; fakat işçi sınıfının devrimci kapasitesini toplumsal konumundan otomatik olarak çıkarmak, işçilerin kendi iç farklılıklarını ve siyasal yönelimlerini görünmez kılar. Bütün işçiler ortak bir devrimci amaç taşımadığı gibi, öğrenci ve genç aydınların eylemleri de toplumsal kökenleri nedeniyle zorunlu olarak küçük burjuva bir sapma değildir. Nesnel konum, eylemin siyasal anlamını tek başına belirlemez.

İkinci sınır, tarafların karşılaşma içinde dönüşümünün yeterince incelenmemesidir. Althusser, işçi hareketi ile öğrenci eylemini karşılaşmadan önce tanımlanmış iki bütün gibi ele alır. Oysa karşılaşmanın kendisi “işçi”, “öğrenci”, “aydın” ve “militan” adlarının sınırlarını değiştirebilir. Genç işçiler, öğrenci statüsündeki ücretliler, teknik emekçiler ve üniversite çalışanları bu sınıflandırmaların arasındadır. Daha önemlisi, bir işçinin üniversite işgalinde söz alması veya bir öğrencinin fabrika komitesinde ortak çalışma yürütmesi, toplumsal kökeni ortadan kaldırmadan siyasal konumu dönüştürebilir. Kolektif özne tam da bu dönüşüm imkânında kurulur.

Üçüncü sınır, kaynaşmanın ya hep ya hiç biçiminde değerlendirilmesidir. Ulusal ölçekte ortak bir stratejik merkez doğmamış olabilir; ancak belirli komitelerde, işgallerde ve dayanışma ağlarında kısmi kaynaşmalar gerçekleşmiştir. Bunları yalnızca başarısız büyük kaynaşmanın yetersiz örnekleri saymak yerine, özneleşmenin farklı ölçekleri olarak incelemek gerekir. Mayıs’ın sonuçlarını olayın dolaysız anından bütünüyle koparmadan değerlendiren güncel tartışmalar da siyasal etkinin tek bir kurumsal sonuca indirgenemeyeceğini göstermektedir (Bençin, 2021: 714–724). Olayın ardından kadın hareketi, göçmen mücadeleleri, fabrika içi itaatsizlik ve yeni kültürel-siyasal pratiklerin çoğalması, karşılaşmanın bazı etkilerinin olay takviminden daha uzun sürdüğünü düşündürür. Ross’un “sonraki hayatlar” vurgusu, olayın sonuçlarını yalnızca Haziran 1968’deki geri çekilmeyle ölçmemenin önemini ortaya koyar (Ross, 2002).

Dolayısıyla Althusser’in formülü korunmalı, fakat yeniden yazılmalıdır: Mayıs’ta karşılaşma olmuş, bütünleşmiş ve kalıcı bir kaynaşma gerçekleşmemiştir; buna rağmen karşılaşmanın bazı parçaları tutunmuş ve yeni kolektif özneleşme biçimleri üretmiştir. Bu düzeltme, başarısızlığı inkâr etmez. Başarısızlığın içinde ortaya çıkan gerçek kapasiteyi görünür kılar.

SARTRE’İN KAYNAŞMIŞ GRUBU VE ALTHUSSER’İN KAYNAŞMASI

Jean-Paul Sartre’ın *Diyalektik Aklın Eleştirisi*, kolektif öznenin oluşumunu düşünmek için Althusser’in mektubunda eksik kalan toplumsal ontolojiyi sağlar. Sartre’ın başlangıç noktası “seri”dir. Otobüs bekleyen insanlar aynı maddi düzenek içinde yan yana bulunur ve benzer bir amaç taşır; fakat ilişkileri müşterek praksis değil, birbirinin yerini alabilirlik ve dışsallıktır. Ortak koşul, ortak eylem üretmez. Her birey diğerleri için gecikme, rekabet veya anonim bir sayı olarak görünür. Seri, bir aradalığın kolektif özne olmaya yetmediğini gösterir (Sartre, 2004).

Kaynaşmış grup, seri hâlindeki insanların ortak bir tehlike veya olanaksızlık karşısında müşterek praksis üretmesiyle ortaya çıkar. Sartre’ın Fransız Devrimi sırasında Bastille’e yürüyen kalabalık üzerinden anlattığı bu dönüşümde grup, bireylerin üzerinde duran bir “üst organizma” değildir. Her üye, diğerleri arasındaki ilişkiyi dolayımlayan “üçüncü”dür; kendi özgürlüğünü başkalarının ortak eylemi içinde genişletir. “Biz”, tekilliklerin silinmesiyle değil, her tekilliklerin ortak praksisin taşıyıcısı hâline gelmesiyle oluşur (Sartre, 2004: 351–375). Bu özellik, kaynaşmayı homojenlikten ayırır.

Sartre’ın modeli Mayıs 1968’i doğrudan açıklamak üzere yazılmamıştır; eser 1960’ta yayımlanmıştır. Yine de barikat, işgal, genel kurul ve eylem komitesi gibi biçimler, kaynaşmış grubun mantığıyla güçlü benzerlikler taşır. Yerleşik roller askıya alınır, daha önce birbirine dışsal kalan kişiler ortak tehlike ve görev içinde ilişki kurar, söz ve karar kapasitesi geçici olarak yaygınlaşır. Peter Fleming’in vurguladığı üzere Sartre’da grup-in-fusion, hiyerarşi ve parti yapısından önce beliren yoğun bir ortak praksistir; fakat kendiliğinden kalıcı olmaz. Ya dağılır ya da yeminli grup, örgüt ve kurum gibi biçimlere geçerken yeni gerilimler üretir (Fleming, 2022).

Althusser’in “kaynaşma”sı ile Sartre’ın “kaynaşmış grup”u arasındaki fark burada belirginleşir. Althusser iki toplumsal kuvvetin uzun süreli birleşmesini arar; Sartre ise serileşmenin müşterek praksise dönüşümünü, grubun iç ilişkileri düzeyinde çözümler. Althusser için temel soru hangi sınıfın tarihsel olarak belirleyici olduğudur. Sartre için soru, dışsal yan yanalığın nasıl içeriden yaşanan bir “ortak”a dönüştüğüdür. Althusser yapısal konumları, Sartre eylemin dolayımını öne çıkarır.

Sartre’ın yaklaşımı Althusser’e iki düzeltme sunar. Birincisi, kolektif öznenin önceden verilmiş bir sınıf birliği olmak zorunda olmadığını gösterir. Grup, ortak praksis içinde kurulur. İkincisi, kaynaşmanın örgütlenmeyle ilişkisini aşamalı ve çelişkili biçimde düşünür. Saf hareket enerjisi kendi başına süreklilik sağlamaz; fakat kurumlaşma da kaçınılmaz olarak özgürlüğün ölümü değildir. Örgüt, üyelerin ortak görevi ve rolleri yeniden düzenleyebildiği ölçüde kaynaşmanın kapasitesini sürdürebilir (Sartre, 2004: 446–463; Fleming, 2022).

Bununla birlikte Sartre’ın modeli de doğrudan benimsenemez. “Kaynaşma” sözcüğü, farklı çıkarların ve iktidar asimetrisinin ortak coşku içinde eridiği izlenimini verebilir. Ayrıca acil tehlike etrafında kurulan birlik, hareketin uzun vadeli programını ve temsil sorununu kendiliğinden çözmez. Mayıs’ta barikatların veya işgallerin ürettiği yoğun “biz”, işçi ve öğrenci örgütleri arasındaki stratejik ayrılıkları ortadan kaldırmamıştır. Bu nedenle kolektif özne yalnızca kaynaşma anının yoğunluğuyla değil, farklılıkları taşıyabilen örgütsel süreyle birlikte düşünülmelidir.

Tablo 1. Karşılaşma, kaynaşma ve tutunan karşılaşmanın karşılaştırılması

Boyut	Karşılaşma	Kaynaşma / kaynaşmış grup	Tutunan karşılaşma
Birlik biçimi	Farklı eylem dizilerinin temas etmesi ve eşzamanlılaşması	Ortak tehlike veya görev içinde müşterek praksisin yoğunlaşması	Farklılıklar korunurken karşılıklı dönüşüm ve sürekli ortak kapasite oluşması
Zamansallık	Kısa, kesintili ve geri dönebilir	Yoğun fakat dağılmaya açık kurucu an	Geçici olabilir; ancak hafıza, örgüt ve ortak söz yoluyla süre kazanır
Özne anlayışı	Taraflar karşılaşmadan önce ayrı tanımlanabilir	“Biz” ortak eylemin içinde doğar	Özne karşılaşmanın nedeni değil, tutunmasının ilişkisel etkisidir
Örgütlenme	Zorunlu değildir	Kaynaşmadan sonra yemin, örgüt veya kurum sorunu doğar	Tutunmanın maddi koşuludur; fakat tek merkezli olmak zorunda değildir
Temel risk	Temasın sonuçsuz kalması	Organik birlik yanılması veya hızla dağılma	Kurumlaşmanın hiyerarşiye, temsilin vesayete dönüşmesi

Kaynak: Yazar tarafından Althusser (1975, 2006) ve Sartre'dan (2004) hareketle oluşturulmuştur.

Bu karşılaştırma, “karşılaşma” ile “kaynaşma” arasında eksik olan ara kavramı görünür kılar. Her yoğun eylem kalıcı bir grup yaratmaz; her kalıcı örgüt de kurucu karşılaşmanın eşitlikçi enerjisini korumaz. Tutunan karşılaşma, bu iki uç arasında kolektif öznenin nasıl süre kazandığını araştırır.

RANCIÈRE’İN İTİRAZI: SINIFIN BİLGİSİ VE SÖZÜN EŞİTLİĞİ

Jacques Rancière’in Althusser’den kopuşu, Mayıs 1968’in teorik sonuçlarından biridir. *Althusser’in Dersi*, yalnızca bir öğretmenin kavramlarına yöneltilmiş felsefi itiraz değildir; teorinin kimin adına konuştuğu ve siyasette kimlerin bilgi sahibi sayıldığı hakkında bir hesaplaşmadır. Rancière’e göre Althusserci Marksizm, bilimi ideolojiden ayıran hiyerarşiyi siyasal alana taşıyarak kitlelerin kendi deneyimleri hakkında söz söyleme kapasitesini sınırlamıştır. Teorisyen doğru sınıf konumunu ve tarihsel belirlenimi bilir; eyleyenler ise kendi eylemlerinin anlamı konusunda yanılma içinde olabilir (Rancière, 2011).

Bu eleştiri Althusser’in Mayıs mektubuna doğrudan uygulanabilir. Althusser, öğrencilerin kronolojik tetikleyicilik ile tarihsel belirleyiciliği karıştırdıklarını söylerken haklı bir ayırım yapar. Fakat bu ayırımı kurma biçimi, öğrencilerin sözünü önceden küçük burjuva ideolojisinin belirtisi olarak sınıflandırır. Öğrencilerin ne söylediklerinden çok, toplumsal kökenleri nedeniyle söylediklerinin ne anlama gelmesi gerektiğini belirler. Böylece “somut durumun somut analizi”, aktörlerin kendi pratik bilgisini dinlemek yerine teorik yerlerini tayin eden pedagojik bir işleme dönüşebilir.

Rancière’in itirazı, işçi sınıfını önemsizleştirmek değildir. Tam tersine onun sonraki tarih çalışmaları, işçilerin yalnızca toplumsal bilim tarafından açıklanan nesneler olmadığını; kendi deneyimlerini yorumlayan, şiir, gazete, manifesto ve örgütlenme biçimleri üreten düşünürler olduğunu göstermeye yönelir. Mischa Suter’in belirttiği gibi Rancière’in 1968 sonrasındaki tarihsel çalışmaları, entelektüel itiraz ile işçi mücadelesinin birleşmesi fikrinin açmazlarından doğmuş; farklı mücadeleleri tek bir ortak paydaya indirgemeyen “başkaldırı söylemlerinin çoğulluğu”na yönelmiştir (Suter, 2012: 61–85).

Bu yaklaşım kolektif özneyi temsilden önce gelen bir konuşma kapasitesi olarak düşünmeye yardım eder. İşçiler yalnızca “nesnel olarak devrimci sınıf” adına konuşan partinin temsil ettiği bir kitle değildir. Öğrenciler de teorik doğruluğu dışarıdan işçilere taşıyan öncü değildir. Kolektif özne, taraflardan birinin diğerinin gerçek anlamını bildiği hiyerarşinin kırılmasıyla mümkündür. Taleplerin çevrilebilirliği, aynı taleplere sahip olmaktan değil, herkesin ortak dünyanın kurulmasına söz ve eylemle katılabileceğinin pratik olarak kabul edilmesinden doğar.

Rancière’in eşitlik vurgusunun da bir sınırı vardır. Her söz alma anını siyaset saymak, karşılaşmanın maddi sürekliliği ve örgütsel güç ilişkileri sorununu geri plana itebilir. Althusser’in haklı uyarısı burada yeniden önem kazanır: Ortak söz, devlet aygıtları, üretim ilişkileri ve örgütlü kuvvetler karşısında maddi kapasiteye dönüşmediğinde kolayca dağılabilir. Bu nedenle Rancière’in sözün eşitliği ile Althusser’in konjonktür ve örgütlenme vurgusu birbirini dışlamamalıdır. Kolektif özne hem konuşma yetkisinin eşitlenmesini hem de bu eşitliği sürdürecektir maddi ilişkileri gerektirir.

GEÇ ALTHUSSER’LE GERİYE BAKMAK: KARŞILAŞMANIN TUTUNMASI

Althusser’in 1980’lerde geliştirdiği karşılaşma materyalizmi, 1969 tarihli mektubun kavramını daha radikal biçimde yeniden düşünmeye imkân verir. “Karşılaşma Materyalizminin Yeraltı Akımı”nda Althusser, zorunluluk ve teleolojiye dayalı felsefelere karşı Epikuros’tan Machiavelli ve Spinoza’ya, Marx’tan çağdaş düşünceye uzanan

başka bir materyalist hat kurar. Bu hatta başlangıçta birbirine paralel biçimde “düşen” öğelerin karşılaşacağını, karşılaşmanın süreceğini veya belirli bir biçim üreteceğini garanti eden yasa yoktur. Karşılaşma olumsaldır; dahası etkileri de olumsaldır (Althusser, 2006: 163–207).

Karşılaşmanın gerçekleşmesi yeterli değildir. Öğelerin birbirine “tutunması”, bir bileşim veya yapı oluşturmaları gerekir. Althusser bu süreci suyun donması, sütün kesilmesi veya mayonezin kıvam alması gibi benzetmelerle anlatır. Ortaya çıkan bütün, karşılaşmadan önce öğelerin içinde hazır değildir; ancak karşılaşma tutunduktan sonra öğeler yeni bütünün ilişkileri içinde farklı belirlenimler kazanır. Bu yüzden sonuçtan geriye doğru giderek hangi karşılaşmaların yeni bir yapı ürettiği anlaşılabilir (Althusser, 2006: 191–194; Montag, 2013: 180–196).

Bu geç kavramı 1969 mektubuna uygulamak anakronik bir özdeşlik kurmak anlamına gelmemelidir. Althusser’in düşüncesinde karşılaşma teması daha erken metinlerde de vardır; fakat geç dönemde ontolojik ve tarihsel kapsamı genişlemiştir. Geriye dönük okumanın amacı, Althusser’in Mayıs hakkındaki hükmünü sonradan yazdığı bir teoriyle “düzeltmiş olduğunu” iddia etmek değil, iki metin arasındaki verimli gerilimi açığa çıkarmaktır. 1969’da karşılaşma, önceden tanımlanmış iki kuvvetin kısa temasıdır. Geç metinde ise tutunan karşılaşma, karşılaşan öğelerin kendilerini de yeniden belirleyen bir bütün üretir.

Bu fark kolektif özne açısından belirleyicidir. Eğer karşılaşmanın tarafları sonuçtan önce bütün özellikleriyle belirlenmişse, işçi sınıfı işçi sınıfı olarak, öğrenci hareketi de küçük burjuva gençlik olarak buluşur; kaynaşma ancak bir tarafın doğru tarihsel yönelimi çevresinde gerçekleşebilir. Oysa tutunma mantığında karşılaşan öğeler ilişki içinde yeni işlevler kazanır. Kolektif özne, hazır kimliklerin ittifakı değil, ittifakın bu kimliklerde yarattığı dönüşümdür. İşçi–öğrenci ortaklığı ancak “işçi” ve “öğrenci” olmanın siyasal anlamını kısmen değiştirdiği ölçüde kurucu olur.

Yöntem bölümünde tanımlanan dört gösterge Mayıs 1968’e uygulandığında farklı ölçeklerde farklı sonuçlar ortaya çıkar. 13 Mayıs yürüyüşü eşzamanlılık sağlamış; işgaller ve eylem komiteleri ortak pratiklerin tekrarına imkân vermiştir. Ücret, eğitim, hiyerarşi, emperyalizm ve gündelik hayat talepleri belirli anlarda ortak bir iktidar problemine çevrilmiş; fakat bu çeviri ülke çapında sürekli bir karar yapısına yerleşmemiştir. Yerel ortaklıklar tarafların eylem repertuvarlarını kısmen dönüştürürken merkezî örgütlerin stratejileri daha sınırlı ölçüde değişmiştir. Dolayısıyla tutunma, yerel düzeyde daha güçlü, ulusal strateji düzeyinde ise zayıf kalmıştır.

Bu ölçütler bir başarı reçetesi değildir. Karşılaşma tutunabilir ve daha sonra hiyerarşik, dışlayıcı veya baskıcı bir kuruma dönüşebilir. Sartre’ın kaynaşmış gruptan kuruma uzanan çözümlemesi, sürekliliğin her zaman özgürleşme anlamına gelmediğini gösterir. Aynı şekilde karşılaşmanın kısa sürmesi, hiçbir iz bırakmadığı anlamına gelmez. Tutunma dereceli, çok ölçekli ve geri dönebilir bir süreçtir. Yerel bir komite ulusal strateji üretmeden üyelerinin siyasal kapasitesini kalıcı biçimde değiştirebilir; ulusal bir örgüt ise büyük bir görünürlüğe rağmen ortak praksişi serileştirebilir.

Mayıs 1968 bu çerçevede ne tam bir kaynaşma ne de sonuçsuz bir temas olarak görünür. 13 Mayıs yürüyüşü ve genel grev, geniş bir eşzamanlılık ve ortak düşman algısı üretmiştir. İşgaller, eylem komiteleri ve yerel dayanışmalar, talepler arasında kısmi çeviriler ve karşılıklı öğrenme yaratmıştır. Ancak FKP–CGT çizgisi ile öğrenci örgütleri arasındaki hiyerarşik ve stratejik kopukluk; fabrikalar ile üniversiteler arasında sürekli karar mekanizmalarının kurulamaması; iktidar sorununda ortak bir yönelimin oluşmaması, tutunmayı sınırlamıştır. Buna rağmen hareketin sonraki siyasal ve toplumsal etkileri, karşılaşmanın bazı bileşimlerinin farklı alanlarda yaşamaya devam ettiğini gösterir.

KOLEKTİF ÖZNE: BİR BAŞLANGIÇ DEĞİL, KARŞILAŞMANIN ETKİSİ

Tutunan karşılaşma kavramı, kolektif özne hakkında beş sonuç üretir. Birincisi, özne olayın başlangıç nedeni değildir. Mayıs’ı “öğrenciler yaptı” veya “işçi sınıfı yaptı” demek yerine, farklı eylem dizilerinin karşılaşmasının yeni bir yapabilme kapasitesi ürettiği söylenmelidir. Bu kapasite, hiçbir tarafın tek başına sahip olmadığı bir etkidir. Öğrenci eylemi genel grevin maddi gücü olmadan aynı siyasal anlamı taşımaz; genel grev de öğrenci barikatlarının, polis şiddetinin ve üniversite işgallerinin açtığı kriz zamanından bağımsız düşünülemez.

İkincisi, kolektif özne birlik ile özdeşlik arasındaki farkta kurulur. Ortak eylem için herkesin aynı toplumsal deneyime veya programa sahip olması gerekmez. Gerekli olan, farklı taleplerin birbirini dışlamayacak ve ortak bir mücadele alanı kuracak biçimde çevrilebilmesidir. Çevrilebilirlik, farklılıkların üstünü örten evrensel bir dil değil; tarafların birbirlerinin sözünü kendi stratejik hesabına dâhil etmesidir. Mayıs’ta bu süreç bazı anlarda gerçekleşmiş, bazı anlarda ise işçi taleplerinin “ekonomizm”, öğrenci sözünün “küçük burjuva maceracılığı” olarak dışlanmasıyla kesilmiştir.

Üçüncüsü, kolektif özne temsil ile doğrudanlık arasında seçime zorlanamaz. Spontane genel kurul ve komiteler katılımı genişletebilir; ancak süreklilik, kaynak paylaşımı ve geniş ölçekli koordinasyon için temsil biçimleri gerekir.

Parti ve sendika temsil kapasitesi sağlayabilir; fakat temsil edilenlerin sözünü kapattığında karşılaşmayı serileştirir. Sorun temsili varlığı değil, geri çağrılabilir, çoğul ve karşılıklı dönüşüme açık olup olmadığıdır. Sartre'ın örgütü sürekli yeniden örgütlenme olarak düşünmesi, bu noktada önemlidir (Sartre, 2004: 446–463).

Dördüncüsü, kolektif özne kendi içindeki eşitsizliklerden bağımsız değildir. “İşçi” ve “öğrenci” adları cinsiyet, göçmenlik, vasi, yaş ve kurumsal konum farklarını örtebilir. Bu makalenin seçilmiş corpus’u da özellikle erkek öğrenci liderler ile sanayi işçilerini öne çıkaran klasik anlatıların sınırını bütünüyle aşmamaktadır. Tutunan karşılaşma, ortaklık adına farkları susturmakla değil, farklı konumların siyasal sözünü ortak yapıya taşıyabilmekle ölçülmelidir. Kadınların, göçmen işçilerin, bakım emeğinin ve farklı emek biçimlerinin karşılaşmadaki yerini ayrı kaynak kümeleriyle araştırmak, bu çalışmanın açtığı gelecek araştırma alanlarından biridir.

Beşincisi, kolektif özne dağılımı başarısızlık olarak değil, kurucu sürecin bir olasılığı olarak taşır. Karşılaşmanın tutunacağını garanti eden tarih yasası yoktur. Tutunan bileşim de çözülebilir, başka bir karşılaşmayla dönüşebilir veya kurumsal ataletle yenilebilir. Althusser’in geç materyalizminin siyasal değeri burada yatar: Olumsuzluk, örgütsüzlüğün övgüsü değil; örgütün hiçbir zaman tamamlanmış ve güvence altına alınmış olmadığına kabulüdür. Süreklilik ancak ilişkiyi yeniden üretme pratiğiyle sağlanır.

Bu sonuçlar, Althusser’in “öznesiz süreç” fikri ile kolektif siyasal eylem arasında bir uzlaşma değil, yeni bir eklemlenme önerir. Süreç öznesizdir; çünkü hiçbir kolektif irade tarihsel koşulların dışında ve üstünde değildir. Fakat süreç öznellik üretir; çünkü karşılaşmalar insanların birlikte algılama, konuşma, karar verme ve eyleme kapasitesini değiştirir. Kolektif özne, tarihin efendisi değil, belirli bir konjonktürde oluşan ve kendi koşullarına müdahale eden bir ilişkidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu makale, Althusser’in Mayıs 1968’i “tarihsel bir karşılaşma, fakat kaynaşma değil” biçiminde tanımlamasını kolektif öznenin kuruluşu açısından yeniden değerlendirmiştir. Ulaşılan ilk sonuç, karşılaşma–kaynaşma ayrımının korunması gerektiğidir. Ayrım, aynı yerde bulunmanın ortak siyasal kapasite yaratmaya yetmediğini; mücadelelerin eşzamanlılaşması ile ortak strateji, söz ve örgüt üretmesi arasında fark bulunduğunu gösterir. Mayıs’ı yalnızca kitlesel coşku veya kültürel özgürleşme olarak okumaya karşı genel grevin maddi ağırlığını görünür kılar.

İkinci sonuç, Althusser’in teşhisinin kendi sınıf önceliği tarafından sınırlandırıldığıdır. İşçi sınıfının “son kertede” belirleyiciliği somut çözümlemenin önceden verilmiş ölçütü hâline geldiğinde, öğrencilerin ve genç kafa emekçilerinin eylemleri toplumsal kökenlerine indirgenir. Daha önemlisi, karşılaşmanın işçi ve öğrenci kimliklerini nasıl dönüştürdüğü gözden kaçır. Althusser heterojenliği fark eder, fakat bu heterojenlikten doğabilecek yeni siyasal özneyi yeterince kuramsallaştırmaz.

Üçüncü sonuç, Sartre’ın kaynaşmış grup kuramının bu boşluğu kısmen doldurduğudur. Sartre, serileşmiş yan yanılığın ortak praksise dönüşümünü ve “biz”in bireylerin üzerinde duran organik bir bütün olmadan nasıl kurulabileceğini gösterir. Ancak kaynaşma anı tek başına sürekliliği güvenceye almaz. Örgütlenme zorunludur; örgütlenmenin kurucu eşitliği bürokratik hiyerarşiye dönüştürme riski de sürekli. Rancière’in eleştirisi ise hiçbir teorik veya örgütsel merkezin aktörlerin kendi deneyimlerini yorumlama yetkisini tekelleştiremeyeceğini hatırlatır.

Dördüncü ve temel sonuç, kolektif öznenin “tutunan karşılaşma”nın etkisi olarak kavranabileceğidir. Tutunma, yalnızca uzun sürmek değildir. Farklı mücadelelerin ortak pratikleri tekrar etmesi, taleplerini çevrilebilir kılması, birbirlerinin kimlik ve stratejilerini dönüştürmesi ve bu ilişkiyi maddi örgütlenme biçimlerine yerleştirmesidir. Kolektif özne bu sürecin başında hazır değildir; süreç içinde doğar ve ancak ilişki yeniden üretildiği sürece var olur.

Bu çerçevede Mayıs 1968’e verilecek cevap ikiliden kaçınılmazdır. Mayıs, bütünleşmiş bir devrimci öznenin tamamlanmış doğumu değildir. Fakat kolektif öznenin hiç ortaya çıkmadığı, yalnızca birbirine dışsal iki hareketin tesadüfen yan yana geldiği bir an da değildir. Ulusal ölçekte ortak strateji ve kalıcı karar yapısı kurulamamış; buna karşılık yürüyüşlerde, işgallerde, eylem komitelerinde ve sonraki mücadelelerde gerçek fakat parçalı özneleşmeler yaşanmıştır. Olayın siyasal hakikati, tamamlanmış kaynaşma ile sonuçsuz karşılaşma arasındaki bu gerilimde bulunur.

“Tutunan karşılaşma” gelecekteki araştırmalar için sınanabilir bir analitik çerçeve sunmaktadır. Farklı toplumsal hareketlerin ittifaklarında şu sorular yöneltilebilir: Taraflar yalnızca aynı mekânda mı bulunmaktadır, yoksa birbirlerinin stratejisini değiştirmekte midir? Talepler ortak bir iktidar problemine çevrilebilmekte midir? Ortak söz kimlerin sesini dışarıda bırakmaktadır? Karşılaşmanın hafızasını, karar kapasitesini ve maddi sürekliliğini taşıyan örgütsel biçimler var mıdır? Bu çerçevenin farklı tarihsel ve güncel hareketlerde karşılaştırmalı vaka çalışmalarıyla sınanması; dört göstergenin hangi koşullarda birbirini güçlendirdiğinin veya zayıflattığının incelenmesi

önerilmektedir. Kolektif özne ne hazır bir kimlik ne de geçici bir kalabalıktır; karşılaşmanın tutunduğu ölçüde var olan ilişkisel bir kapasitedir.

BEYANLAR

Bu çalışma, daha önce tamamlanmış bir lisansüstü araştırmadaki “Sağır, G. (2018). “*Geçmiş Uzun Sürer*”: Louis Althusser’in Niccolò Machiavelli okumasına dair genel bir değerlendirme (Yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.” sınırlı bir tartışmayı yeni araştırma sorusu, genişletilmiş corpus ve farklılaştırılmış kavramsal çerçeveye bağımsız bir makale olarak geliştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (1975). 1968 Mayıs olayları üzerine bir mektup (T. Belge, Çev.). *Birikim*, 1, 39–49. (Orijinal mektup 1969 tarihlidir)
- Althusser, L. (2006). The underground current of the materialism of the encounter. In F. Matheron & O. Corpet (Eds.), *Philosophy of the encounter: Later writings, 1978–1987* (G. M. Goshgarian, Trans., pp. 163–207). Verso.
- Badiou, A. (2015). *Fransız felsefesinin macerası: 1960’lardan günümüze* (P. B. Yalım, Çev.). Metis Yayınları.
- Benčin, R. (2021). Distant immediacy: Badiou and Rancière on May ’68 and its consequences. *European Review*, 29(6), 714–724. <https://doi.org/10.1017/S1062798720000824>
- Elliott, G. (2006). *Althusser: The detour of theory* (2nd ed.). Brill.
- Fleming, P. (2022). Sartre’s lost organization theory: Reading the Critique of Dialectical Reason today. *Organization Theory*, 3(3). <https://doi.org/10.1177/26317877221109282>
- Gobille, B. (2008). L’événement Mai 68: Pour une sociohistoire du temps court. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 63(2), 319–349. <https://doi.org/10.1017/S0395264900026950>
- Grégoire, R., & Perlman, F. (1969). *Worker-student action committees: France May ’68*. Black & Red. <https://www.marxists.org/reference/archive/perlman-fredy/1969/workerstudent-action-committees-france-may.html>
- Macciocchi, M. A. (1973). *Letters from inside the Italian Communist Party to Louis Althusser* (S. M. Hellman, Trans.). New Left Books.
- Mann, K. (2011). A revival of labor and social protest research in France: Recent scholarship on May 1968. *International Labor and Working-Class History*, 80(1), 203–214. <https://doi.org/10.1017/S0147547911000147>
- Montag, W. (2013). *Althusser and his contemporaries: Philosophy’s perpetual war*. Duke University Press.
- Okuyama, Y. (2014). A missed opportunity or party rational? Ambivalent French communists in May 1968. *Journal of Educational and Social Research*, 4(6), 435. <https://doi.org/10.5901/jesr.2014.v4n6p435>
- Rancière, J. (2011). *Althusser’s lesson* (E. Battista, Trans.). Continuum. (Original work published 1974)
- Ross, K. (2002). *May ’68 and its afterlives*. University of Chicago Press.
- Sartre, J.-P. (2004). *Critique of dialectical reason, volume 1: Theory of practical ensembles* (J. Rée, Ed.; A. Sheridan-Smith, Trans.). Verso. (Original work published 1960)
- Seidman, M. (2004). *The imaginary revolution: Parisian students and workers in 1968*. Berghahn Books. <https://doi.org/10.3167/9781571816757>
- Starr, P. (1995). *Logics of failed revolt: French theory after May ’68*. Stanford University Press.
- Suter, M. (2012). A thorn in the side of social history: Jacques Rancière and Les Révoltes logiques. *International Review of Social History*, 57(1), 61–85. <https://doi.org/10.1017/S0020859011000769>